

Підгородинський В. М.,

проректор, доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна

ORCID: 0000-0001-8133-6486

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: СУЧАСНІ ГРАНІ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті розглянуто концептуальні засади функціонування штучного інтелекту та його впливу на кримінально-правові відносини. Проаналізовано доктринальні та законодавчі джерела, на яких має базуватися розробка ефективної моделі кримінально-правового регулювання цих процесів. Розглянуто цифровізацію як рушійний чинник фундаментальних змін, яка формує правову цифрову реальність. Наголошено на дискусійності визначення терміну «штучний інтелект». Наведено аргументи на користь наділення штучного інтелекту статусом «електронної особи (особистості)», що обумовлено стрімким розвитком цього інноваційного цифрового інструменту та набуттям інтелектуальних якостей, які дорівнюють або перевищують людські, що є підставою визнання такої особи суб'єктом кримінально-правових відносин і суб'єктом кримінального правопорушення. Протилежна думка базується на тому, що інтелект людини належить суб'єкту, наділеному свідомістю, а те, що називають штучним інтелектом, стосується об'єкта, тобто техніки, машин, не здатних співпереживати, творити тощо, отже, приписування набору інформаційних технологій унікальних якостей людини в контексті їх кримінально-правового виміру є проявом дегуманізації права загалом та кримінального права зокрема.

***Ключові слова:** цифровізація права, цифрові трансформації, штучний інтелект, кримінально-правові відносини, концептуальні засади, філософія штучного інтелекту.*

Постановка проблеми. Цифрові досягнення останніх десятиліть є настільки значущими, що їх розглядають як універсальні, глобальні чинники, від яких залежить буття особистості, держави, соціуму тощо. Цифрові технології, одним із основних проявів яких є технології штучного інтелекту, окрім технічного виміру, оцінюються крізь призму інтелектуальних, релігійних, психологічних, економічних, політичних, правових, цивілізаційних та інших змін [7] та їх впливу на функціонування інститутів громадянського суспільства, органів влади, правової

системи [15, с. 126]. Зокрема інтернет із засобу комунікації перетворився на реальне соціальне право «нового тисячоліття», завдяки якому людина може реалізовувати свої громадянські та соціальні права [6]. Динаміка соціальних, економічних, культурних трансформацій, обумовлених ними, є настільки всеосяжною, що опосередковує дискусії щодо появи нової соціальної парадигми, нової форми суспільної організації [8], нової парадигми права, яка передбачає «використання цифрових технологій для оптимізації усіх сфер правового регулювання» [11, с. 200]. За таких умов суттєвого значення набувають дослідження теоретико-методологічних засад кримінального-правового реагування на вплив штучного інтелекту на правову реальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям дослідження є публікації, присвячені розгляду цифровізації та її впливу на правову сферу загалом, на кримінально-правові відносини зокрема, авторами яких є Н. Арабаджи, Н. Атаманова, С. Денисов, Р. Еннан, М. Крачевський, Д. Малько, Ю. Муравська, В. Павлов, О. Радутний, Ю. Тюрю та ін. Але стрімкий розвиток цифрових технологій та поширення сфер впливу штучного інтелекту, з одного боку, та невідповідність його законодавчого врегулювання, з іншого, актуалізують питання пошуку балансу правовими засобами загалом та засобами кримінально-правового регулювання зокрема.

Формулювання мети. Метою статті є розгляд концептуальних засад функціонування штучного інтелекту та його впливу на кримінально-правові відносини, а також аналіз відповідних доктринальних та законодавчих джерел як необхідних чинників розробки ефективної моделі його кримінально-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Концептуальні засади функціонування штучного інтелекту та його впливу на кримінально-правові відносини. Концептуальні засади функціонування штучного інтелекту та його впливу на кримінально-правові відносини слід розглядати як систему науково аргументованих та практично перевірених положень, що ґрунтуються на теоретико-методологічних узагальненнях, які розкривають зміст, структуру і взаємозв'язки основних

складових концепцій цифровізації, цифрової трансформації, штучного інтелекту, правової цифрової реальності тощо, що своєю чергою обумовлює розкриття змісту термінів, які є основоположними у дискусіях щодо впливу штучного інтелекту на розвиток права, правової системи загалом та кримінального права зокрема.

Концепція інформаційного суспільства є однією з основних сучасних концепцій суспільного розвитку, в якому «використання інформації як головного чинника суспільного розвитку створює нову соціальну модель, нову соціальну реальність, спрямовану на масове використання інформаційно-комунікативних (цифрових) технологій» [2, с. 13]. Пропонується розширене визначення цифрових технологій як «соціально-економічних змін у середовищі окремих осіб, організацій, систем та товариств, які формуються шляхом прийняття та використання цифрових технологій» [10, с. 931], а також як електронні пристрої, системи та ресурси, які зберігають, обробляють або генерують дані. Тобто цифровізація – це впровадження цифрових технологій, що у широкому сенсі визначаються як «комбінації інформаційних, обчислювальних, комунікаційних та мережевих технологій» [9, с. 471] або як «технології SMACIT (соціальні, мобільні, аналітичні, хмарні, Інтернет речей» [13]).

Похідною від концепції інформаційного суспільства є концепція цифрового суспільства. Зазначається, що «цифровізація призвела до створення та розвитку цифрової економіки, цифровізації правових відносин, формування інститутів цифрового права, нової конфігурації суспільних відносин, заснованої на використанні соціальних мереж та мережі Інтернет та інноваційних цифрових інструментів, зокрема штучного інтелекту [11, с. 201], що своєю чергою потребує «нових форм її усвідомлення, інтерпретації та розуміння» [1, с. 206].

Поняття цифрової трансформації, що є важливим для розгляду проблематики впливу штучного інтелекту на кримінально-правові відносини, також не має однозначного змісту, враховуючи множинність реалій, яке воно охоплює і в найбільш узагальненому

контексті розуміється як зміни, пов'язані з інтеграцією цифрових технологій в усі аспекти життя соціуму.

Найбільш дискусійним є термін «штучний інтелект», поширений у доктрині та законодавстві. Зокрема, кримінально-правова доктрина пропонує таке його визначення: «Штучний інтелект є організованою сукупністю інформаційних технологій, за допомогою якої можна виконувати складні завдання, використовуючи систему науково-дослідних методів та алгоритмів обробки інформації, отриманої чи самостійно створеної в процесі роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати шляхи досягнення поставлених цілей» [14, с. 2–3]. Майже тотожне визначення терміну штучного інтелекту міститься у Регламенті Європейського Союзу (ЕС) 2024/1689 від 13 червня 2024 року – першому комплексному законодавчому акті, що регулює цей інноваційний цифровий інструмент, який розглядає його як «автоматизовану систему, призначену для роботи зі змінними рівнями автономії, яка може забезпечувати адаптованість після розгортання і яка для явних або неявних цілей робить висновки з отриманих нею вхідних даних щодо того, як генерувати результати, прогнози, контент, рекомендації або рішення, що можуть вплинути на фізичне або віртуальне середовище» [16].

Не заперечуючи безумовні переваги застосування технологій штучного інтелекту у кримінально-правовій сфері, необхідно не випускати з поля зору проблеми та ризики, що виникають у зв'язку з цим. Зокрема, наголошується на хибності застосування до програм, з яких складається штучний інтелект, що виконують функції прогнозування, збору даних тощо, категорій, притаманних виключно людині. Аргументують це тим, що інтелект людини належить суб'єкту, наділеному свідомістю, а те, що називають штучним інтелектом, стосується об'єкта, тобто техніки, машини, не здатних співпереживати, творити тощо. Отже, автоматизовані процеси прогнозування не мають автономії, не володіють критичними або адаптивними можливостями. Приписування набору інформаційних технологій унікальних якостей людини в контексті їх правового

виміру є проявом дегуманізації права [12]. З цього приводу О. Радутний, розмірковуючи над вказаним питанням, звертає увагу на можливості наділення штучного інтелекту статусом «електронної особи (особистості)» і зазначає, що прогрес у розвитку цього інноваційного цифрового інструменту призведе в майбутньому до того, що його інтелектуальні можливості будуть дорівнювати людським або перевищувати їх, що є «підставою визнання такої особи суб'єктом кримінально-правових відносин і суб'єктом кримінального правопорушення», що «не повинно зустріти несприйняття законодавства та правової доктрини» [4, с. 123].

Важливою концептуальною засадою розгляду проблематики впливу штучного інтелекту на кримінально-правові відносини є розробка дослідницьких концептуальних підходів, що базуються на «певних вихідних аксіоматичних ідеях, які постулюють загальну стратегію дослідження, вибір досліджуваних фактів та інтерпретацію результатів дослідження» [3, с. 234], які базуються на новому філософському напрямі – філософії штучного інтелекту, що охоплює етику, епістемологію, метафізику та філософію розуму [17], аналіз етичних, філософських та екзистенційних наслідків розвитку штучного інтелекту, вивчення фундаментальних концепцій, таких як інтелект, знання, штучний інтелект, і того, як вони впливають на людське існування тощо [5]. Деякі з найбільш значущих філософських засад штучного інтелекту формують наше розуміння його впливу на правову сферу, зокрема кримінальне право. У той час, як деякі філософи вірять в імітацію людського інтелекту засобами штучного інтелекту, а не в істинний інтелект, який становить свідомість для машин, інші стверджують про можливість того, що машина перевершить людський інтелект і дискредитує необхідність свідомості для справжнього інтелекту.

Обґрунтованими є думки щодо виокремлення основних завдань кримінально-правової науки, зумовлених впливом штучного інтелекту на кримінально-правові відносини, які полягають у «його визначенні та правовій кваліфікації; з'ясуванні питань правосуб'єктності або правоздатності систем

штучного інтелекту тощо); вирішенні проблем суб'єктно-об'єктного статусу штучного інтелекту у кримінально-правових відносинах; криміналізації незаконних дій, вчинених системою штучного інтелекту, за допомогою системи штучного інтелекту або проти неї; появі нових складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з проєктуванням, програмуванням, розробкою, виробництвом, функціонуванням або використанням систем штучного інтелекту; кримінальній відповідальності за незаконні дії, вчинені системою штучного інтелекту, за допомогою системи штучного інтелекту або проти неї тощо» [4, с. 123].

Правові основи функціонування штучного інтелекту та його впливу на кримінально-правові відносини. Не викликає сумнівів той факт, що «цифровий простір вимагає створення моделі правового регулювання, що відповідає технологічній реальності [15, с. 126]. Слід зазначити, що стан правового регулювання штучного інтелекту не відповідає темпам його розвитку. Станом на 2024 рік майже відсутні закони, які регулюють штучний інтелект. Найбільшими досягненнями у цій сфері є Регламент захисту даних Європейського Союзу (GDPR), ухвалений 13 червня 2024 року, та Закон Каліфорнії про захист прав споживачів. Зокрема, Закон про штучний інтелект ЄС [16] передбачає створення єдиного правового підходу до його регулювання незалежно від галузі чи технології. Він поширюється на операторів (постачальників, імпортерів, дистриб'юторів та виробників) систем штучного інтелекту в ЄС або за його межами, якщо вони використовуються на території ЄС. Підхід, покладений в основу цього документа, характеризується багатовимірним поєднанням централізованих та децентралізованих, а також державних і приватних елементів, що обумовлено взаємодією різних інститутів та суб'єктів як на рівні ЄС, так і на національному рівні.

Регламент ґрунтується на оцінці ризиків у цій сфері та класифікує системи штучного інтелекту на чотири групи: 1) неприйнятний ризик (наприклад, системи штучного інтелекту, які маніпулюють поведінкою людини, заборонені до введення в експлуатацію, розміщення на ринку або використання); 2) високий ризик (системи штучного

інтелекту, які можуть вплинути на безпеку або на правову сферу, на основні права, що переважно використовуються в критично важливій інфраструктурі, освіті, охороні здоров'я, банківських послугах, правоохоронних органах, управлінні міграцією та прикордонним контролем, судових органах, виборчих процесах); 3) обмежений ризик (системи штучного інтелекту з обмеженим впливом на маніпуляції); 4) мінімальний ризик (системи штучного інтелекту, які не потрапляють до вищевказаних категорій).

Для України положення Регламенту поки що не є обов'язковими, проте, зважаючи на євроінтеграційний напрям, важливо враховувати його вимоги щодо розробки національного законодавства у сфері штучного інтелекту. Також в Україні поки немає розроблених інструкцій стосовно розробки та впровадження правових стандартів щодо використання штучного інтелекту, а є лише Концепція розвитку штучного інтелекту, затверджена Кабінетом Міністрів України, та Дорожня карта, ухвалена Міністерством цифрової трансформації України у жовтні 2023 року, яка передбачає поетапний підхід до його регулювання: перший етап стосується підготовки бізнес-спільноти, суспільства до майбутніх вимог регулювання; другий етап пов'язаний з ухваленням закону, аналогічного Регламенту захисту даних ЄС, що дозволить адаптуватися до вимог європейського законодавства у цій сфері.

Що стосується адаптації кримінального законодавства України до цифрової реальності, то заслуговують на увагу пропозиції щодо «появи у КК України Розділу XIV-2 за умовною назвою «Заходи кримінально-правового характеру щодо електронних осіб/особистостей», іншими словами – штучного інтелекту, що має відбуватися «за умови виваженого аналізу пропозицій щодо повного перероблення усієї системи кримінально-правових відносин, їх узгодження на рівні галузевих і міжгалузевих зв'язків у нерозривній єдності з основоположними конституційними принципами та міжнародними зобов'язаннями України» [4, с. 123].

Висновки. У підсумку слід зазначити, що інформаційно-комунікативні технології та цифровізація є рушійною силою

фундаментальних змін, що формують нову цифрову реальність. Їх перетворювальний потенціал розвивається через зростаючу доступність великих даних, штучний інтелект, збільшення потужностей сучасних комп'ютерів, нові технологічні платформи блокчейн, Інтернет речей, хмарні сервіси, віртуальну реальність, соціальні мережі та платформи, кібербезпеку, електронні сервіси тощо. Швидка еволюція штучного інтелекту потребує аналізу наслідків його впливу на правову сферу, оскільки його безконтрольне використання може мати негативні результати, зокрема містить загрозу безпеці даних, етичні та юридичні проблеми, підриває фундаментальні права людини, такі як право на недискримінацію, право на захист особистих даних та конфіденційність, право на свободу вираження поглядів та право на справедливий судовий розгляд тощо. Особливий інтерес становлять ті з них, що стосуються кримінального права, де розвиток штучного інтелекту впливає на його традиційні, усталені поняття, серед яких суб'єкт кримінально-правових відносин, об'єкт кримінально-правових відносин, кримінальна відповідальність тощо, а також зумовлює появу низки етичних проблем. Цифрова трансформація усталених кримінально-правових інститутів має базуватися на еволюційній інтерпретації основоположних конституційних принципів, в яких людина, її права та свободи виступають найголовнішими цінностями, що потребують захисту від будь-яких зазіхань, у тому числі тих, поява яких зумовлена новою технологічною цифровою реальністю.

Список використаних джерел

1. Байрачний В. О. Трансформація соціальної відповідальності в динаміці суспільного розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: *Філософія*. 2016. № 2. С. 202–210.
2. Дагильян О. Г., Дзьобань О. П. Амбівалентність динаміки розвитку інформаційного суспільства. Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій: монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2020. С. 13–41.
3. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посіб. Львів : Медицина і право, 2021. 256 с.

4. Радутний О. Е. Суб'єктність штучного інтелекту у кримінальному праві. *Право України*. 2018. № 1. С. 123–136.

5. Bruneault F., Laflamme A. AI ethics: how can information ethics provide a framework to avoid usual conceptual pitfalls? An overview. *AI & Society*. 2020. Vol. 36. Iss. 3. P. 757–766.

6. Çali B. The Case for the Right to Meaningful Access to the Internet as a Human Right in International Law. *The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric* / eds. Arnauld A, von der Decken K, Susi M. Cambridge University Press, 2020. P. 276–284.

7. Cardon D. Culture numérique. Paris : Presses de Sciences Po, 2019. 428 p.

8. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. Blackwell, Oxford, 1996. 625 p.

9. Bharadwaj A., Sawy O. E., Pavlou P., Venkatraman N. Digital Business Strategy: Toward a Next Generation of Insights. *MIS Quarterly*. 2013. Vol. 37. Iss. 2. P. 471–482.

10. Dąbrowska J., Almpnopoulou A., Brem A., Chesbrough H. et al. Digital transformation, for better or worse: a critical multi-level research agenda. *R&D Management*. 2022. Vol. 52. Iss. 5. P. 930–954.

11. Ennan R. E. Digitalization of Law and formation of digital Law. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83. Ч. 1. С. 200–205.

12. Floridi L. Etica dell'intelligenza artificiale. Raffaello Cortina Editore, 2019. 384 p.

13. Sebastian I. M. , Moloney K. G. , Ross J. W., Fonstad N. O. How big old companies navigate digital transformation. *MIS Quarterly Executive*. 2017. Vol. 16. P. 197–213.

14. Karchevskiy M., Radutniy O. Artificial intelligence in Ukrainian traditional categories of Criminal Law. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. Т. 1. № 19. С. 1–25.

15. Manko D., Zghama A., Atamanova N., Arabadzy A., Ustinov D. Legal regulation of the digital environment: digitization of the state-legal and law enforcement sphere. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Iss. 70. P. 125–133.

16. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence of 13 June 2024 / European Parliament and the Council of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/> (дата звернення: 20.10.2024).

17. Turia Y. Epistemology of the concept of «legal doctrine in the field of artificial intelligence» in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 1. P. 39–44.

Pidgorodynskiy V.,

Vice-Rector, Doctor of Sciences (Law),

Professor of the Department of Criminal and Legal Disciplines,

Odesa State University of Internal Affairs,

Odesa, Ukraine

ORCID: 0000-0001-8133-6486

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CRIMINAL LAW: MODERN FACETS OF RESEARCH

The article considers the conceptual foundations of the functioning of artificial intelligence and its impact on criminal law relations. It has been analyzed the doctrinal and legislative sources on which the development of an effective model of criminal legal regulation of these processes should be based.

It is emphasized on digitalization as a driving factor of fundamental changes, which forms the legal digital reality. Its transformative potential is developing due to the growing availability of big data, artificial intelligence, increasing capacity of modern computers, new blockchain technology platforms, Internet of Things, cloud services, virtual reality, social networks and platforms, cybersecurity, electronic services, etc.

It is emphasized the controversy of the definition of the term "artificial intelligence". It has been presented the arguments in favor of granting to artificial intelligence the status of "electronic person", which is due to the rapid development of this innovative digital tool and the acquisition of intellectual qualities that equal or exceed human ones, which is the basis for recognizing such a person as a subject of criminal-legal relations and a subject of a criminal offense". The opposite opinion is based on the fact that human intelligence belongs to a subject endowed with consciousness, but what is called artificial intelligence refers to an object, that is, technology, machines that are not able to empathize, to create, etc., therefore, the attribution of a set of information technologies to unique qualities of a person, in the context of their criminal legal dimension, is a manifestation of the dehumanization of law in general, and criminal law in particular.

Key words: *digitalization of law, digital transformations, artificial intelligence, criminal-legal relations, conceptual foundations, philosophy of artificial intelligence.*

References

1. Bayrachnyi, V. (2016), "Transformation of social responsibility in the dynamics of social development", *Bulletin of the National University "Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine". Series: Philosophy*, No. 2, pp. 202–210.
2. Dahilyan, O. and Dzoban, O. (2020), Ambivalence of the dynamics of the information society development. Modern society, man, law in the context of global transformations : monograph, Pravo, Kharkiv, pp. 13–41.

3. Rabinovych, P. (2021), *Fundamentals of the theory and philosophy of law : manual, Medicine and Law*, Lviv.

4. Radutnyi, O. (2018), "Subjectivity of artificial intelligence in criminal law", *Law of Ukraine*, No. 1, pp. 123–136.

5. Bruneault, F. and Laflamme, A. (2020), "AI ethics: how can information ethics provide a framework to avoid usual conceptual pitfalls? An overview", *AI & Society*, Vol. 36, Iss. 3, pp. 757–766.

6. Çali, B. (2020), "The Case for the Right to Meaningful Access to the Internet as a Human Right in International Law", *The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric*, Arnould, A., von der Decken, K. and Susi, M. (eds.), Cambridge University Press, pp. 276–284.

7. Cardon, D. (2019), *Culture numérique*, Presses de Sciences Po, Paris.

8. Castells, M. (1996), *The Information Age: Economy, Society and Culture*, Blackwell, Oxford.

9. Bharadwaj, A., Sawy, O. E., Pavlou P. and Venkatraman, N. (2013), "Digital Business Strategy: Toward a Next Generation of Insights", *MIS Quarterly*, Vol. 37, Iss. 2, pp. 471–482.

10. Dąbrowska, J., Almpnanopoulou, A., Brem, A., Chesbrough, H. et al. (2022), "Digital transformation, for better or worse: a critical multi-level research agenda", *R&D Management*, Vol. 52, Iss. 5, pp. 930–954.

11. Ennan, R. (2024), "Digitalization of Law and formation of digital Law", *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, Vol. 83, Iss. 1, pp. 200–205.

12. Floridi, L. (2019), *Etica dell'intelligenza artificiale*, Raffaello Cortina Editore.

13. Sebastian, I., Moloney, K., Ross, J. and Fonstad, N. (2017), "How big old companies navigate digital transformation", *MIS Quarterly Executive*, Vol. 16, pp. 197–213.

14. Karchevskiy, M. and Radutnyi, O. (2023), "Artificial intelligence in Ukrainian traditional categories of Criminal Law", *Bulletin of the Ukrainian Criminal Law Association*, Vol. 1, Iss. 19, pp. 1–25.

15. Manko, D., Zghama, A., Atamanova, N. et al. (2023), "Legal regulation of the digital environment: digitization of the state-legal and law enforcement sphere", *Amazonia Investiga*, Vol. 12, Iss. 70, pp. 125–133.

16. Belgium (2024), Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence of 13 June 2024, European Parliament and the Council of the European Union, Brussels, available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/> (accessed 20.10.2024).

17. Turia, Y. (2023), "Epistemology of the concept of «legal doctrine in the field of artificial intelligence» in Ukraine", *Entrepreneurship, Economy and Law*, No. 1, pp. 39–44.